

بسم الله الرحمن الرحيم

جایگاه امنیت دینی و اخلاقی در روابط خانوادگی

کلثوم سهرابی^۱

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه زینبیه (سلام الله علیها) رشت.

چکیده

خانواده کوچکترین واحد تشکیل دهنده جامعه است. در خانواده، زن و مرد در نقش زوجین و سپس در نقش والدین، دو رکن اصلی را تشکیل می‌دهند که به تبع جایگاه‌شان، وظایفی را نیز به عهده دارند. وظایفی که چنانچه به درستی ادا شوند، بنای خانواده مستحکم خواهد شد و تضمین کننده امنیت اخلاقی در خانواده خواهند بود. همواره انسان برای رسیدن به آرامش تلاش می‌کند زیرا آرامش یکی از اساسی‌ترین نیازهای انسان به شمار می‌رود، و خانواده بهترین مأمن انسان و شایسته‌ترین کانون برای تبلور سکون و اطمینان است و اگر کانون خانواده مستحکم نباشد یقیناً آرامش نیز حاصل نمی‌شود. بشر امروز برای کسب تعادل روانی و موفقیت در روابط بین فردی و اجتماعی چاره‌ای جز حرکت به سمت اخلاق و تربیت اخلاقی ندارد. این تحقیق که به شیوه توصیفی نگاشته شده است نقش امنیت دینی و اخلاقی در استحکام خانواده شاخصه‌های امنیت دینی در روابط خانواده تقویت و رشد اندیشه‌های دینی فرزندان، پاسخگویی به سوالات دینی فرزندان، آموزش معارف دین، تقویت باورهای دینی به فرزندان، احساس آزادی در ابراز عقاید و خواسته‌ها و شاخصه‌های امنیت اخلاقی در روابط خانواده، احسان، مشورت، بزرگداشت و تکریم همدیگر، صبر و شکیبایی می‌تواند در استحکام خانواده مؤثر باشد که به آن پرداخته شد.

کلید واژه‌ها: اخلاقی، امنیت اخلاقی، خانواده، دینی.

مقدمه

خانواده مهمترین عامل سازنده نسل آینده اجتماع و روابط فرهنگ حال، گذشته و آینده است و همچنین زمینه ساز رشد عاطفی، ارزش‌های فرهنگی، انطباق با جامعه، مراقبت و تربیت فرزندان است. امنیت یعنی در امان بودن یا آرامش و آسودگی یا حفاظت در مقابل خطرات است اما وقتی درباره امنیت خانواده صحبت می‌شود یعنی هر آنچه باعث شود خانواده بر اساس دستورات اسلام عمل کند تا رابطه عاطفی و امنیت بین اعضای خانواده شکل بگیرد. نیاز به امنیت، همواره از بنیادی‌ترین نیازهای انسان در خانواده به شمار می‌رود. مبحث امنیت از نظر روان‌شناسی به خصوص در بهداشت روانی و آسیب‌شناسی روانی اهمیت بسیار دارد که امنیت اخلاقی درون خانواده که نتیجه اش استحکام خانواده است منجر خواهد شد. آرامش، رشد، شکوفایی انسان، بروز همه استعدادها و خلاقیت‌ها و رسیدن به همه ی کمالات انسانی در سایه‌ی امنیت به دست می‌آید. یکی از انواع امنیت، امنیت دینی است که از جایگاه و موقعیت برجسته‌ای برخوردار بوده و تولید و تامین آن، همچنین پایدار سازی آن نیازمند مقررات و زمینه‌های نسبتاً پیچیده‌ای بوده و آسیب‌پذیری و زوال آن نیز تحت تاثیر زمینه‌ها و متغیرهای متفاوتی است که شناخت و معرفت بر آنها نیز ضرورتی اساسی است

اهمیت محوری امنیت و به خصوص در فضاهایی با طراحی و کاربرد نامناسب، باید بررسی شود؛ بی تردید هیچ عنصری برای پیشرفت، توسعه و تکامل یک خانواده و همچنین شکوفایی استعدادها مهم‌تر از عنصر امنیت و تأمین آرامش در خانواده نبوده و توسعه دینی، خلاقیت و فعالیت ارزشمند بدون امنیت امکان‌پذیر نخواهد بود. اصولاً انسان برای رسیدن به موفقیت در زندگی و برای رسیدن به اهداف والای انسانی بعد از برآوردن نیازهای فیزیولوژیکی که اساس موجودیتش را تشکیل می‌دهد، نیاز به وجود امنیت و احساس امنیت دینی دارد. نیاز به امنیت پس از نیازهای فیزیولوژیکی به عنوان یکی از ساختارهای اساسی و پایه‌ای تشکیل‌دهنده شخصیت فرد قلمداد می‌شود.

ایمن بودن خانواده از خطرات و صدمات احتمالی و جلوگیری از هرزگی و فحشاء و منکرات و ورود دوستان ناباب، خویشاوندان نا اهل و هر کس و یا چیزی که برای خانواده ایجاد خطر کند و یا موجب سقوط و فروپاشی افراد خانواده گردد اهمیت دارد و والدین باید در برابر این خطرات محافظت نمایند. این مقاله به شیوه توصیفی و در پی پاسخ به این پرسش است که تاثیر روابط اخلاقی همسران بر استحکام خانواده چگونه است؟

در پیشینه این پژوهش، مقالاتی در ارتباط با این موضوع نگاشته شده است و هر کدام از این پژوهش‌ها به یک بحث در ارتباط با موضوع پرداخته‌اند از جمله در مقاله «بررسی سهم و نقش زنان در ایجاد امنیت اخلاقی جامعه از منظر قرآن و روایات با تاکید بر بر نظر امام خمینی، نگارنده: معصومه رضی‌نیا؛ در مطالعه این مقاله،

امنیت اخلاقی از مهم ترین هدف های ارسال پیامبرانه شمار می‌رود و بدون آن نه دین برای مردم مفهومی خواهد داشت و نه دنیای آن ها سامان می‌یابد و در مقاله‌ی «نقش زنان در ایجاد امنیت اخلاقی و اجتماعی از منظر قرآن و روایات» نگارنده: ملکه یعقوبی، عزت الله احمدی، ۱۴۰۰، هدف این پژوهش، نقش زنان در ایجاد امنیت اخلاقی و اجتماعی از منظر آیات و روایات است. و همچنین «نقش مهارت های اخلاقی در استحکام نظام خانواده از دیدگاه قرآن و حدیث» نوشته سید عیسی مترجمی که تنها به بررسی تاثیر مهارت های اخلاقی در این حوزه پرداخته است. تمام این تحقیقات ارزنده است ولی در بعضی روابط تمام اعضای خانواده بررسی شده و در بعضی نیز تنها به یک بُعد از روابط در خانواده توجه شده ولی در این نوشتار علاوه بر بررسی ضرورت امنیت سعی شده به طور ویژه به بررسی تاثیر امنیت دینی و اخلاقی در استحکام خانواده بپردازد.

۱- مفهوم شناسی

قبل از پرداختن به متن اصلی تحقیق تعریف کلمات کلیدی ضروری است.

۱-۱- خانواده

خانواده واژه‌ای فارسی است که در لغت به معنای خاندان، اهل خانه، اهل البیت، دودمان آورده شده است.^۱ نزدیک‌ترین واژه‌ی قرآنی به آن اهل از ریشه «ء.ه.ل» می‌باشد. که راغب اصفهانی "اهل الرجل" را در اصل به معنای افرادی که با او در یک خانه زندگی می‌کنند بیان می‌کند و سپس بطور مجازی به کسانی که او و آن‌ها را در یک نسب جمع می‌کند اهل بیت آن مرد می‌گوید.^۲

در اصطلاح و تعریف اسلامی خانواده به رابطه‌ی بین دو نا هم جنس که با ازدواج قانونی شکل گرفته، پدید می‌آید و زوجین با هدف دوام و پایایی آن را شکل می‌دهند. در این تعریف خانواده طبیعی‌ترین واحد تولید مثل و فراگیرترین واحد اجتماعی است که نیروی انسانی جامعه را تامین می‌کند، بنابراین سلامت همه جانبه اعضا(به ویژه فرزندان) در سلامت اجتماعی تاثیر اساسی دارد.^۳

۱-۲- اخلاق

«اخلاق» در اصل واژه‌ای عربی است که مفرد آن «خُلُق» می‌باشد. در لغت به معنای سرشت و سجیه به کار رفته است؛ اعم از اینکه سجیه و سرشتی نیکو و پسندیده باشد، مانند جوان مردی و دلیری یا زشت و ناپسند، باشد مثل فرومایگی و بزدلی لغت شناسان عموماً آن را با واژه «خلق» هم ریشه دانسته اند. وقتی گفته

۱. معین، فرهنگ معارف فارسی، ج ۱، ص ۶۱۳

۲. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۹۶

۳. علاسوند، زن در اسلام، ص ۱۸۲. ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص ۱۹۴

می‌شود فلان کس خُلق زیبایی دارد، یعنی نیرو و سرشت یا صفت معنوی و باطنی زیبا دارد. در مقابل هنگامی که می‌گویند فلان کس خلق زیبایی دارد، به معنای آن است که دارای آفرینش و ظاهری زیبا و اندامی سازگار است.^۱

اخلاق در اصطلاح: علامه مجلسی درباره تعریف اخلاق می‌گوید: «اخلاق» ملکه نفسانی است که کار به آسانی از آن صادر می‌شود.^۲ فیض کاشانی اخلاق را چنین تعریف مینماید اخلاق هیئتی است استوار و راسخ در جان، که کارها به آسانی و بدون نیاز به تفکر و اندیشه از آن صادر می‌شود. اگر این هیات به گونه ای باشد که افعال زیبا و پسندیده از نظر عقل و شرع از آن صادر شود آن را اخلاق نیک نامند و اگر افعال زشت و ناپسند از آن صادر شود آن را اخلاق بد گویند.^۳

۱-۳- امنیت

امنیت از واژه «امن» به معنای بی‌خوفی و در امان بودن، آرامش قلب داشتن، بی‌هراس شدن و راحت و آسوده و بی‌بیم گردانیدن است. برخی امنیت را به معنای توانایی در حفظ ارزش‌ها و ثروت‌ها در برابر تهدید می‌دانند. در مجموع امنیت دارای دو معنا یکی ایجابی یعنی احساس رضایت و اطمینان خاطر نزد دولت مردان و خانواده و دیگری سلبی. یعنی نبود ترس، اجبار و تهدید می‌باشد.

۲- اهمیت امنیت در روابط خانواده

ایمن بودن خانواده از خطرات و صدمات احتمالی و جلوگیری از هرزگی و فحشاء و منکرات و ورود دوستان ناباب، خویشاوندان نا اهل و هر کس و یا چیزی که برای خانواده ایجاد خطر کند و یا موجب سقوط و فروپاشی افراد خانواده گردد اهمیت دارد و والدین باید در برابر این خطرات محافظت نمایند. در این زمینه امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرماید: «ثَلَاثَةُ أَشْيَاءَ يَحْتَاجُ النَّاسُ طُرّاً إِلَيْهَا: الْأَمْنُ وَالْعَدْلُ وَالْخَصْبُ»^۴؛ «سه چیز است که همگان به آن نیاز دارند: امنیت، عدالت و فراوانی نعمت.» والدین الگو و نمونه ضامن امنیت خانواده است و با مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح خانواده خود را در برابر آفات و خطرات مصون و محفوظ می‌دارد. والدین این کار را با همکاری تک‌تک اعضاء مخصوصاً همسر خویش باید انجام دهد. والدین برای انجام این عمل با برنامه‌ریزی عمل می‌کنند و بر روی سخن و اعمال اعضاء خانواده خویش نظارت می‌کنند که با خویشاوندان نا اهل و دوستان ناباب رفت‌وآمد نمی‌کنند، بنابراین با رعایت همه زمینه‌های امنیتی محیط خانواده در همه ی ابعاد

۱. زبیدی، تاج العروس من جواهر القاموس، ج ۶، ص ۷. ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص ۱۹۴؛ لجوهري، الصحاح، ج ۴، ص ۱۴۷۱

۲. مجلسی، بحارالانوار، ج ۶۷، ص ۳۷۲

۳. فیض کاشانی، الحقایق، ص ۵۴

۴. حرانی، تحف العقول، گزیده‌ی متون حدیثی، ص ۵۲.

آثاری مانند تبدیل دشمنی به دوستی، افزایش عزت و آبرو، رفع کینه و طول عمر بیشتر^۱ که همگی از عوامل استحکام خانواده می‌باشند.

۴-۷- مشورت

مشورت مصدر میمی^۲ یا اسم مصدر از ماده "شور"^۳ در لغت به معنای برداشت غسل از کندوی زنبور است.^۴ که توسعه به معنای استخراج رأی صحیح است، اما در این مقاله به معنای تبادل نظر میان زن و شوهر در مورد مسائل خانوادگی مورد استفاده قرار می‌گیرد. خداوند در قرآن کریم به مردان توصیه می‌کند که با زنان مشورت نمایند: «وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ»^۵؛ و (در مورد فرزندان، کار را) با مشاوره مناسب انجام دهید. واژه‌ای که در قرآن کریم به‌طور خاص در زمینه طلاق و جدایی زن و شوهر به کار رفته، در موارد مختلف طلاق تأکید می‌کند که در زمان جدایی و مراحل آن باید به شیوه‌ای پسندیده رفتار کرد. به‌ویژه در این آیه به مردان توصیه می‌شود که در مورد فرزند شیرخوار، مشورت نیکو و معقولی داشته باشند. به نظر می‌رسد این موضوع نشان‌دهنده این است که در شرایط عادی نیز مرد باید با همسرش مشورت کرده و به اصول پسندیده توجه کند. بر این اساس، مشورت نقش کلیدی در حفظ خانواده دارد، زیرا که مشورت مسائل خاص هر یک از زوجین را به مسائل مشترک تبدیل کرده و از این طریق صمیمیت را تقویت می‌کند. در هر حال، پیش از این مشورت، لازم است که رفتارهای نامناسب کنار گذاشته شود و فضایی برای مشورت ایجاد گردد. نکته بسیار مهمی که باید به آن توجه کرد این است که این آیه با روایاتی که مشورت را امری مردانه می‌دانند و از مشورت با زنان نهی می‌کنند، در تضاد است.

در پاسخ به این موضوع می‌توان بیان کرد که اولاً، از دیدگاه قرآن کریم، زن از نظر شخصیت هیچ گونه کمبودی نسبت به مرد ندارد. زن و مرد هر دو از یک اصل و عنصر واحد نشأت می‌گیرند. برای هدفی یکسان^۶ آفریده شده‌اند. افزون بر این قرآن کریم مشورت را یکی از اوصاف ایمانی به شمار آورده است. آیه ای که بر این اصل معرفتی دلالت دارد «وَأْمُرْهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ»^۸ و در میان خود کارها را با مشورت انجام می‌دهند. «هیچ قیدی ندارد و در باره اهل ایمان اعم از زن و مرد سخن می‌گوید. ثانیاً: روایاتی که از مشورت با

۱. مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۴۲۸.

۲. راغب اصفهانی، مفردات، ص ۲۷۰

۳. مصطفوی، التحقيق، ج ۶، ص ۱۴۷

۴. مقرئ فیومی، مصباح المنیر، ص ۳۲۷

۵. طلاق: ۶

۶. نساء: ۱. و ر.ک: طباطبایی، المیزان، ج ۲، ص ۲۷۳

۷. هود: ۶۱؛ انشقاق: ۶.

۸. شوری: ۳۸

زنان نهی می کنند از لحاظ دلالت و سند کامل نیستند و نمی توانند با مضمون این آیه منافاتی داشته باشند.^۱

۱ ر.ک: شریفی، درسمامه اخلاق خانواده، ص ۱۴۰

نتیجه گیری

خانواده از جمله مهمترین ارکان یک جامعه است و در حقیقت جامعه از خانواده تشکیل شده است . نهاد خانواده با ازدواج دو نفر در جایگاه زن و مرد به عنوان همسر به وجود می آید . در اسلام ازدواج و تشکیل خانواده دارای مقام و جایگاه بسیار ارزشمندی است و برای حفظ آن که نهایتاً منجر به حفظ جامعه می شود توصیه هایی بیان شده است. اجزاء اصلی هر خانواده را زن و مرد تشکیل می دهد لذا مهم ترین نقش در خانواده را این دو نفر ایفا می کنند. خانواده مهمترین عامل سازنده نسل آینده اجتماع و روابط فرهنگ حال، گذشته و آینده است و همچنین زمینه ساز رشد عاطفی، ارزش های فرهنگی، انطباق با جامعه، مراقبت و تربیت فرزندان است تحولات اجتماعی دهه های گذشته در سطح جهانی نظام خانواده را با تغییرات چالش ها مسائل و نیازهای جدید و متنوعی مواجه کرده و طی همین مدت خانواده به شکلی فزاینده به علل و عوامل متعدد و پیچیده ای در معرض تهدید قرار گرفته است واقعیتی به نام طلاق یکی از مهمترین آسیب های خانواده اثرگذارترین آسیب های اجتماعی از جمله چالش های پیش روی جوامع است که با از هم باشیدگی بنیان خانواده و تاثیرات کوتاه مدت و بلند مدت مالی قانونی فردی و اجتماعی برای فرزندان و بزرگسالان همراه است. نقش امنیت دینی و اخلاقی در استحکام خانواده شاخصه های امنیت دینی در روابط خانواده تقویت و رشد اندیشه های دینی فرزند، پاسخگویی به سوالات دینی فرزند، آموزش معارف دین، تقویت باورهای دینی به فرزندان، احساس آزادی در ابراز عقاید و خواسته ها و شاخصه های امنیت اخلاقی در روابط خانواده، احسان، مشورت، بزرگداشت و تکریم همدیگر، صبر و شکیبایی هست که می تواند در استحکام خانواده مؤثر باشد

فهرست منابع

* قرآن کریم؛ ترجمه مکارم شیرازی

* نهج البلاغه؛ ترجمه دشتی

کتاب فارسی

۱. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، انتشارات جاویدان، ۱۳۲۴ ش.
۲. حاج علی اکبری، محمد جواد، مطلع عشق (سخنان رهبر انقلاب)، انتشارات انقلاب اسلامی.
۳. شریفی، عنایت، درسنامه اخلاق خانواده، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۴۰۱ ش.
۴. شکوهی، غلام حسین، تعلیم و تربیت و مراحل آن، نشر وابسته به استان قدس رضوی، چاپ دوم، ۱۳۶۵ ش.
۵. علاسوند، فریبا، زن در اسلام کلیات و مبانی، مرکز نشر هاجر، چاپ هفتم، ۱۳۹۸ ش.
۶. قائمی، علی، در مکتب فاطمه (س)، تهران: انتشارات امیر ۱۳۷۷ ش.
۷. قائمی، علی، هدایت نوجوانان به سوی نماز، بی جا، ستاد اقامه نماز و احیای زکات، چاپ ششم، ۱۳۷۳ ش.
۸. مطهری، محمد رضا، جلوه های رفتاری خمینی، بی جا، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۴ ش.
۹. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران، معین، ۱۳۸۱ ش.
۱۰. مکارم شیرازی و همکاران، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب اسلامی، ۱۳۷۴ ش.
۱۱. مکارم -----، اخلاق در قرآن، چ سوم، قم، انتشارات مدرسه امام ی بن ابی طالب.
۱۲. نراقی، احمد، معراج السعاده، تهران، رشیدی، ۱۳۶۱ ش.
۱۳. یاب، ایریس، کلید های اموختن به کودکان درباره خدا، ترجمه: مسعود حاجی زاده، بی جا، انتشارات صابرین، چاپ هجدهم، ۱۴۰۱ ش.
۱۴. یوسفیان، نعمت الله، تربیت خانوادگی (اسلام) والدین و کودک، قم، زمزم هدایت، چاپ اول، ۱۳۸۶ ش.

کتاب عربی

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۴ ق.
۲. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، ج ۶، بیروت، دار الملائین للعلم، ۱۴۰۷ ق.
۳. حرانی، ابو محمد حسن، تحف العقول، ترجمه: محمد صادق حسن زاده، تهران و قم، ۱۲۹۷ ق.
۴. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۱۵، ج ۲۰، ج ۲۱، قم، مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۹ ق.
۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، بیروت، دار الشامیه، چاپ اول،

۱۴۱۲ق.

۶. طباطبایی، سید محمدحسین، **المیزان فی تفسیر القرآن**، ج ۲، ج ۱۵، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ پنجم، ۱۳۷۸ش.
۷. طبرسی، حسن بن الفضل، **مکارم الاخلاق**، بیروت، مؤسسه الاعلمی، ۱۳۹۲ش.
۸. طریحی، فخر الدین بن محمد، **مجمع البیان**، تهران، مرتضوی، ۱۳۶۲ش.
۹. فیض کاشانی، محمد، **الحقایق**، قم، آیت اشراق، چاپ اول، ۱۳۹۲ش.
۱۰. کلینی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، ج ۲، ج ۶، تصحیح و تحقیق علی اکبر غفاری، تهران دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ش.
۱۱. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، **بحار الانوار**، ج ۴۷، ج ۶۳، ج ۶۴، ج ۶۷، ج ۷۵، ج ۹۱، ج ۱۰۳، تهران: المکتبه اسلامیه، چاپ چهارم، ۱۳۸۴ش.
۱۲. مرتضی زبیدی، محمد بن محمد، **تاج العروس من جواهر القاموس**، بیروت، دار الفکر، ج ۶، ۱۴۱۴ق.
۱۳. مقرئ فیومی، احمد بن محمد، **مصباح المنیر**، قم، مؤسسه دار الهجرة، چاپ دوم، ۱۴۱۴ق.

سایت ها

۱. پایگاه اطلاع رسانی حوزه، تربیت دینی فرزندان، فصل نامه رواق اندیشه، شماره: ۱۴، بستان بشری، ۱۳۸۸: ۸: ۲.
۲. رویت شده در: <https://farsi.khamenei.ir>: ۱۴۰۳/۰۸/۲۲